

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พืชผักเป็นพืชที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศไทย สามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว และให้ผลตอบแทนสูง นอกจากนี้ยังเป็นพืชที่ตลาดมีความต้องการมากสำหรับบริโภคทั้งภายในประเทศและส่งออกไปยังจำหน่ายต่างประเทศ และมีแนวโน้มความต้องการเพิ่มในอนาคต เนื่องจากผู้บริโภคให้ความสำคัญและต้องการบริโภคอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและมีประโยชน์ต่อสุขภาพเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะความต้องการผลผลิตที่สด สะอาด และปลอดภัย จากความต้องการดังกล่าวทำให้ผู้ผลิตพยายามที่จะปรับตัวเข้าสู่กระบวนการผลิตที่ได้มาตรฐาน เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ปลอดภัย ปัจจุบันในประเทศไทยมีผู้ผลิตหลายรายหันให้ความสำคัญกับการผลิตผักปลอดภัย หนึ่งในนั้นคือ มูลนิธิโครงการหลวง ซึ่งกำหนดให้การผลิตผักปลอดภัยเป็นนโยบายหลักของมูลนิธิโครงการหลวง เนื่องจากมูลนิธิโครงการหลวงมีฐานความรู้ด้านการปลูกผักปลอดภัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 โดยทำการค้นคว้าวิจัยด้านพืชผัก เพื่อหาชนิดและพันธุ์ผักที่มีศักยภาพสำหรับส่งเสริมให้แก่ชาวเขาบนพื้นที่สูงปลูกทดแทนการปลูกฝิ่น รวมถึงการรณรงค์การลดการใช้สารเคมีในการผลิตผักของเกษตรกรบนพื้นที่สูง ทั้งนี้ผลลัพธ์จากงานวิจัยได้ถูกนำไปถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรในรูปแบบของงานส่งเสริมการผลิตมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 ในระยะนั้นมีชนิดผักที่ได้รับการคัดเลือกและนำไปส่งเสริมเกษตรกรมากกว่า 100 ชนิด (สำนักพัฒนาเกษตรที่สูง, 2546) ปัจจุบันมูลนิธิโครงการหลวงมีพื้นที่ส่งเสริมการปลูกผักให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ 37 ศูนย์ โดยพื้นที่ปลูก รวมทั้งสิ้น 8,730 ไร่ จำนวนเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริม 4,137 ราย ชนิดผักที่ส่งเสริมรวม 226 ชนิด แบ่งเป็นผักส่งเสริม 51 ชนิด ผักทดสอบ 71 ชนิด ผักอินทรีย์ 62 ชนิด และสมุนไพร 42 ชนิด โดยในปี พ.ศ. 2555 ปริมาณผลผลิตทั้งหมดที่ส่งผ่านงานคัดบรรจุโครงการหลวงรวมทั้งสิ้น 11,065.12 ตัน และมีมูลค่าเงินคืนเกษตรกรทั้งสิ้น 248.62 ล้านบาท (มูลนิธิโครงการหลวง, 2555)

ปัจจุบันแนวโน้มการผลิตผักบนพื้นที่สูงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เกษตรกรบุกรุกถางป่าเพิ่มมากขึ้น เพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกซึ่งส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และจากการขยายพื้นที่ปลูกอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดปัญหาการบริหารทรัพยากรที่ใช้ในการปลูกพืชไม่เหมาะสม ด้วยเหตุนี้มูลนิธิโครงการหลวงซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานที่สำคัญ คือ การฟื้นฟูอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้ศึกษาวิจัยเทคโนโลยีการปลูกและการจัดการพืชภายใต้โรงเรือนที่เหมาะสมสำหรับนำมาใช้ในการผลิตพืชเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมส่งเสริมเกษตรกร โดยวิธีดังกล่าวเน้นการจัดการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ลดพื้นที่เพาะปลูก ลดผลกระทบจากกิจกรรมการเพาะปลูก การใช้สารเคมี การใช้ปุ๋ย ที่อาจก่อให้เกิดการปนเปื้อน ต่อสิ่งแวดล้อม ช่วยเพิ่มปริมาณ คุณภาพและความปลอดภัยให้กับผลผลิต ในแง่ของการลดผลกระทบจากสภาพแวดล้อม เช่น ช่วยป้องกันผลผลิตจากการถูกกระทบของเม็ดฝน และลูกเห็บ ที่สร้างความเสียหายแก่ผลผลิตอย่างมาก เกษตรกรสามารถวางแผนและควบคุมระบบการจัดการต่างๆ เช่น การจัดการดิน น้ำ ปุ๋ย และการควบคุมศัตรูพืชแบบผสมผสาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้พืชสามารถเจริญเติบโต และให้ผลผลิตที่มีปริมาณและคุณภาพต่อหน่วยที่สูงขึ้น เกษตรกรสามารถปลูกพืชได้หลายชนิดหมุนเวียนตลอดทั้งปี และเลือกปลูกชนิดพืชตามที่ตลาดต้องการในแต่ละฤดูกาล และลดต้นทุนการผลิตในระยะยาวซึ่งส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้อย่างต่อเนื่อง (จริยา วิสิทธิ์พานิช, 2549)

จากข้อดีข้างต้นการปลูกพืชภายใต้โรงเรือนจึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหลายศูนย์ ได้พยายามส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชภายใต้โรงเรือนมากยิ่งขึ้น หนึ่งในนั้น คือ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โถ อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ที่ส่งเสริมเกษตรกรปลูกผักภายใต้โรงเรือน ปัจจุบันมีโรงเรือนปลูกผักมากถึง 125 โรงเรือน ถึงแม้ว่าการผลิตพืชภายใต้โรงเรือนมีเป้าหมายหลักในการเพิ่มคุณภาพผลผลิต อย่างไรก็ตามการผลิตผักให้ประสบผลสำเร็จต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอื่นมาสนับสนุน เช่น การเลือกชนิดพืชให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ช่วงระยะเวลา สภาพพื้นที่ และความสามารถของเกษตรกร ซึ่งต้องนำมาใช้พิจารณาลึกลงไปเพื่อให้เกษตรกรมีรายได้ที่คุ้มค่าที่สุด ปัจจุบันศูนย์พัฒนาโครงการหลวงส่วนใหญ่ เริ่มให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิต แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงยังมีการเก็บข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ ครบถ้วน ตามหลักเศรษฐศาสตร์ อาทิ ขาดการเก็บข้อมูลต้นทุนที่แท้จริง และขาดการวิเคราะห์ต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ คือ ผลรวมของค่าใช้จ่ายในการผลิตสินค้าหรือบริการที่จ่ายออกไปจริงๆ หรือต้นทุนที่มองเห็นได้ (Explicit Cost) กับค่าใช้จ่ายที่ไม่ได้จ่ายออกไปจริงๆ หรือต้นทุนที่มองไม่เห็น (Implicit Cost) ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการที่เกษตรกรนำปัจจัยการผลิตของตนเองมาใช้ในการปลูกผัก ดังนั้นจึงต้องมีการประเมินค่าใช้จ่ายเหล่านี้ออกมาเป็นตัวเงินในรูปของต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) เช่น เกษตรกรนำแรงงานและเงินทุนของตัวเองมาใช้ในการผลิต ต้นทุนค่าเสียโอกาสของแรงงาน เช่น ค่าจ้างถ้าเกษตรกรไปรับจ้างหรือทำงานที่อื่น ส่วนต้นทุนค่าเสียโอกาสของเงินทุนคือ ดอกเบี้ยถ้าเกษตรกรนำเงินทุนไปฝากธนาคาร เป็นต้น

ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมีความสำคัญ ทำให้ทราบถึงแนวทางการปลูกผักภายใต้โรงเรือน และการตลาดตามรูปแบบของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โถ และต้นทุนและผลตอบแทนที่

แท้จริงจากการลงทุนปลูกผักในโรงเรียน เพื่อช่วยเป็นแนวทางให้ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โถ นำข้อมูลใช้สำหรับวางแผนการผลิต หรือลดต้นทุนการผลิต กำหนดรูปแบบที่เหมาะสมที่สุด สำหรับส่งเสริมเกษตรกรต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาแนวทางการปลูกผักภายใต้โรงเรียนและการตลาดในรูปแบบของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โถ

1.2.2 เพื่อศึกษาดัชนีต้นทุนและผลตอบแทนของการปลูกผักภายใต้โรงเรียนในรูปแบบของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โถ

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา

1.3.1 มุลินธิโครงการหลวงมีรูปแบบการปลูกผักภายใต้โรงเรียนให้เกษตรกรตัดสินใจในการลงทุนได้อย่างเหมาะสมทั้งในด้านสภาพพื้นที่ สภาพอากาศ ฤดูกาล ความต้องการของตลาด และความสามารถของเกษตรกร

1.3.2 เกษตรกรใช้ปัจจัยการผลิตที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพทางการผลิตสูงสุด

1.3.3 เจ้าหน้าที่มุลินธิโครงการหลวงและสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง นำข้อมูลไปใช้ปรับปรุงและส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกผักภายใต้โรงเรียนตามรูปแบบของมุลินธิโครงการหลวงได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สภาพอากาศ ฤดูกาล ความต้องการของตลาด และความสามารถของเกษตรกร

1.3.4 เป็นประโยชน์ต่อสถาบันการเงินในการใช้ข้อมูลเพื่อเป็นหลักในการให้เงินทุน

1.4 ขอบเขตที่ใช้ในการศึกษา

คัดเลือกเกษตรกร จำนวน 70 ราย แบ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรปลูกผักภายใต้โรงเรียนของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โถ จำนวน 2 กลุ่ม และกลุ่มเกษตรกรปลูกมะเขือเทศนอกโรงเรียน (นอกโครงการหลวง) 1 กลุ่ม ในพื้นที่บ้านแม่โถ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ปากกลาง 800-1,200 เมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อนที่ราบตามหุบเขาและเชิงเขา ลักษณะภูมิอากาศ อุณหภูมิสูงสุด 32.6 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุด 8.5 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ย 19.5 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,572 มิลลิเมตรต่อปี (มุลินธิโครงการหลวง, 2555)

รวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรเกษตรกร จำนวน 70 ราย แบ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรปลูกผักภายใต้โรงเรียนของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โถ จำนวน 2 รูปแบบ ทั้งนี้กระบวนการวางแผนการผลิตผัก

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โถเป็นผู้กำหนดช่วงเวลาและจัดทำแผนการผลิตผักให้แก่เกษตรกร ได้แก่ รูปแบบที่ 1 การส่งเสริมการปลูกผักใบหมุนเวียน จำนวน 7 ชนิดในรอบ 1 ปี ได้แก่ ร็อกเกต สลัด เบบีคอส ผักกาดหวาน ไอ้คลีฟแดง เบบี้ฮ่องเต้ คอรั้นสลัด ผักกาดหางหงษ์ โดยอายุตั้งแต่ปลูก จนถึงเก็บเกี่ยวของผักทั้ง 7 ชนิด ระหว่าง 20-45 วัน เก็บผลผลิตให้แล้วเสร็จภายใน 1 วัน รูปแบบที่ 2 การส่งเสริมการปลูกผักใบ จำนวน 3 ชนิด ได้แก่ ไอ้คลีฟแดง เซเลอร์ และเบบี้ฮ่องเต้สลับกับผักผล จำนวน 1 ชนิด คือ มะเขือเทศโครงการหลวง ในรอบ 1 ปี และกลุ่มเกษตรกรนอกโครงการหลวง 1 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 3 การเลือกปลูกมะเขือเทศภายนอกโรงเรียน (นอกโครงการหลวง) อายุมะเขือเทศตั้งแต่ปลูกจนถึงเก็บเกี่ยว 4 เดือน ในรอบ 1 ปี สามารถปลูกได้ 3 ครั้ง แต่การปลูกแต่ละรอบจะต้องเปลี่ยนพื้นที่ปลูกไม่ปลูกซ้ำพื้นที่เดิม เพื่อป้องกันการระบาดของโรค

1.5 นิยามศัพท์

เกษตรกร หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพด้านการเพาะปลูกผักในโรงเรียน

โรงเรียน หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มุงด้วยวัสดุโปร่งแสง ที่ให้แสงซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืชผ่านเข้ามาภายในได้

ต้นทุน หมายถึง ต้นทุนทั้งสิ้นในการปลูกผักในโรงเรียน ประกอบด้วยค่าใช้จ่ายในการลงทุนสร้างโรงเรียน และค่าใช้จ่ายในการดำเนินการปลูกผัก

ผลตอบแทน หมายถึง ผลตอบแทนที่ได้จากการจำหน่ายผลผลิต

รูปแบบปลูกผักของมูลนิธิโครงการหลวง หมายถึง การปลูกผักที่ความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สภาพอากาศ ฤดูกาล ความต้องการของตลาด และความสามารถของเกษตรกรตามขั้นตอนของมูลนิธิโครงการหลวง